

Адміністративне право і процес

УДК 342.9:347.97

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18784112>

**Експерт з питань права в адміністративному судочинстві України:
національна модель та європейські підходи**

Червінчук Андрій Васильович,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-7893-6632>

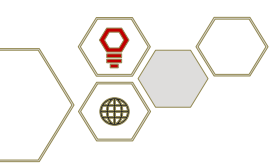
Макаренко Олександр Юрійович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права та процесу
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту,
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3020-0658>

Умрихіна Ірина Олександрівна

доктор філософії в галузі права, доцент,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету
підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна, <https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Прийнято: 09.02.2026 | Опубліковано: 26.02.2026

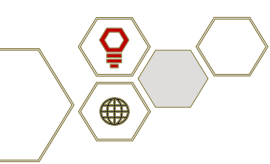

Анотація: Статтю присвячено дослідженню правової природи та функціонального призначення інституту експерта з питань права в адміністративному судочинстві України з урахуванням національних особливостей правового регулювання та європейських підходів до використання правових експертних знань. Метою роботи є визначення оптимальної моделі участі експерта з питань права, з'ясування меж допустимого правового аналізу та виявлення ризиків його практичного застосування.

Методологічну основу дослідження становлять формально-юридичний, системний, структурно-функціональний і порівняльно-правовий методи, а також аналіз доктринальних джерел, матеріалів законопроектної діяльності та позицій органів державної влади України. Для зіставлення використано підходи, сформовані у правових системах держав Європейського Союзу.

Наукова новизна полягає в комплексному обґрунтуванні меж допустимого правового аналізу експерта з питань права та формуванні оптимальної консультативної моделі його участі в адміністративному судочинстві України.

У результаті дослідження встановлено, що інститут експерта (фахівця) з питань права в адміністративному судочинстві України має виключно консультативний характер і не може розглядатися як форма доказування або квазі-доказування. Обґрунтовано, що правовий висновок покликаний виконувати допоміжну функцію у складних правових питаннях, пов'язаних із тлумаченням норм права, застосуванням аналогії закону чи аналогії права, а також із з'ясуванням змісту іноземного права. На підставі доктринального аналізу та узагальнення позицій органів державної влади виокремлено консультативно-інтегративний і формально-нейтральний підходи до використання правових висновків, а також охарактеризовано ризикову (девіантну) практику, що виходить за межі допустимого правового аналізу. Порівняльно-правовий аналіз засвідчив, що в державах ЄС відсутній

процесуальний інститут, аналогічний українському експерту з питань права, натомість правові експертні знання використовуються через доктрину, академічні коментарі та судову аргументацію без надання їм процесуального статусу.

Зроблено висновок, що подальший розвиток інституту експерта з питань права в адміністративному судочинстві України має здійснюватися шляхом посилення його консультативної природи, чіткого розмежування між правовим аналізом і суддівським розсудом та запобігання ризиковим практикам. Обґрунтовано доцільність удосконалення нормативного регулювання з урахуванням європейських підходів і принципу «*jura novit curia*».

Ключові слова: адміністративне судочинство, експерт з питань права, правовий висновок, консультативна модель, європейські підходи.

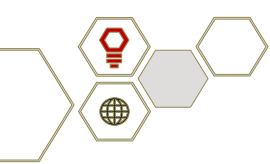
Expert on the law of administrative judiciary of Ukraine: national model and European approaches

Andrii Chervinchuk,

Candidate of Law, Senior Researcher,
Head of Research Laboratory of Public safety of communities of the
Educational and Scientific Institute of Law and Social Management,
Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-7893-6632>

Oleksandr Makarenko,

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Administrative Law and Process of the
Educational and Scientific Institute of Law and Social Management,
Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3020-0658>

Iryna Umrykhina,

PhD in Law, Associate Professor

Head of the Department of Administrative and Legal Disciplines of Faculty
for Training Specialists for Preventive Activity Units of the National Police of
Ukraine, Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine

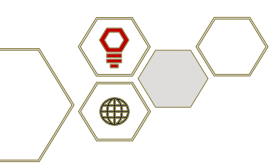
<https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Abstract: The article is devoted to the study of the legal nature and functional purpose of the institute of an expert on legal issues in the administrative justice of Ukraine, taking into account the national peculiarities of legal regulation and European approaches to the use of legal expert knowledge. The purpose of the work is to determine the optimal model of participation of an expert on legal issues, clarify the boundaries of permissible legal analysis and identify the risks of its practical application.

The methodological basis of the study is formal-legal, systemic, structural-functional and comparative-legal methods, as well as the analysis of doctrinal sources, materials of legislative activity and positions of state authorities of Ukraine. For comparison, approaches formed in the legal systems of the European Union states were used.

The scientific novelty lies in the comprehensive substantiation of the limits of permissible legal analysis by a legal expert and the formation of an optimal consultative model of his participation in the administrative justice of Ukraine.

As a result of the study, it was established that the institute of an expert (specialist) on legal issues in the administrative justice of Ukraine is exclusively advisory in nature and cannot be considered as a form of proof or quasi-proof. It is substantiated that a legal opinion is designed to perform an auxiliary function in complex legal issues related to the interpretation of legal norms, the application of legal analogy or analogy of law, as well as to clarify the content of foreign law. Based on doctrinal analysis and generalization of institutional positions, consultative-

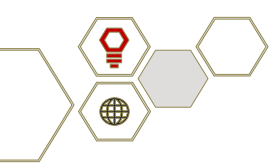

integrative and formally neutral approaches to the use of legal opinions are identified, as well as risky (deviant) practices that go beyond the limits of permissible legal analysis. Comparative legal analysis has shown that in the EU countries there is no procedural institution similar to the Ukrainian expert in law, instead, legal expert knowledge is used through doctrine, academic commentaries and judicial argumentation without granting them procedural status. It is concluded that further development of the institution of a legal expert in administrative proceedings in Ukraine should be carried out by strengthening its consultative nature, clearly distinguishing between legal analysis and judicial discretion, and preventing risky practices. The feasibility of improving regulatory regulation taking into account European approaches and the principle of "jura novit curia" is substantiated.

Keywords: administrative justice, legal expert, legal opinion, consultative model, European approaches.

Постановка проблеми. Сучасне адміністративне судочинство України характеризується зростанням кількості публічно-правових спорів, вирішення яких потребує складного правового аналізу, пов'язаного з тлумаченням норм права, застосуванням аналогії закону чи аналогії права, а також із використанням міжнародного та іноземного права. У цих умовах постає питання про допустимість і межі залучення спеціалізованих правових знань у судовому процесі.

Інституціоналізація участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві України покликана підвищити якість правового аналізу, однак водночас породжує низку проблем, пов'язаних із невизначеністю правової природи цього інституту, меж його процесуальної ролі та статусу правового висновку. Відсутність чітких критеріїв оцінки таких висновків і неоднорідність судової практики створюють ризики підміни суддівського розсуду та порушення принципу «jura novit curia» («суд знає закон»).

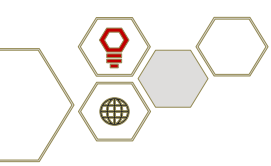
Зазначена проблематика має безпосередній зв'язок із ключовими науковими завданнями адміністративного процесуального права, зокрема з уточненням ролі доктрини в правозастосуванні та визначенням меж участі інших осіб у здійсненні правосуддя. Водночас вона має і практичне значення, оскільки результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення нормативного регулювання, формування єдиних підходів судової практики та запобігання ризиковим (девіантним) практикам використання правових висновків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві України останнім часом активно розробляється в наукових дослідженнях з адміністративного та процесуального права.

Так, визначенню правової природи експерта з питань права та його місця в системі учасників адміністративного процесу в свої роботах досліджували Н. Шелевер, Л. Арестова, М. Вербіцька, А. Блащак, О. Костенко та Р. Тополя, які обґрунтовується думку про те, що правовий висновок має допоміжний (консультативний) характер і не може розглядатися як форма доказування чи як спосіб делегування суду його функцій. Автори акцентують на необхідності чіткого розмежування між правовим аналізом і суддівським розсудом, а також на збереженні принципу «*jura novit curia*» як фундаментальної засади адміністративного процесу.

Межам допустимого правового аналізу та пов'язаними із цим ризиками присвятили свої роботи В. Кузнецов, Є. Халюзов, О. Петришин, І. Бойко та О. Скрипнюк, які звертають увагу на неприпустимість включення до правового висновку оцінки доказів, встановлення фактичних обставин або формулювання рекомендацій щодо вирішення справи по суті.

Перспективам удосконалення нормативного регулювання інституту експерта з питань права присвятили свої праці А. Казакевич, С. Ківалов, М. Смоковича, О. Сердюк та Т. Коляда, де вони обговорюють можливі напрями

уточнення предмета правового висновку, процесуальних вимог до експерта та нормативного закріплення гарантій його консультативної ролі. Водночас у цих дослідженнях простежуються різні, інколи суперечливі, підходи щодо допустимого обсягу правового аналізу та ступеня його впливу на судові рішення.

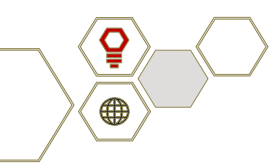
У роботах І. Гриценка, О. Пасенюка та Н. Пархоменко, присвячених порівняльно-правовому аналізу, наголошується, що в країнах Європейського Союзу правові експертні знання використовуються переважно через доктрину, академічні коментарі та загальні стандарти судової аргументації без створення окремого процесуального інституту експерта з питань права.

Попри значний обсяг наукових напрацювань, у сучасній літературі залишаються невирішені проблеми, зокрема відсутність цілісної доктринальної моделі участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві, недостатня розробленість критеріїв допустимого правового аналізу та фрагментарність узгодження національної моделі з європейськими підходами. Саме подолання цих прогалин і становить наукове завдання цієї статті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві, низка ключових аспектів цього інституту залишається недостатньо дослідженою.

Так, у сучасній доктрині відсутнє цілісне розуміння функціонального призначення експерта з питань права. Більшість досліджень обмежується загальною характеристикою його консультативної ролі без чіткого визначення її змісту та меж у співвідношенні з принципом «*jura novit curia*».

Не сформульовано узгоджених критеріїв допустимого правового аналізу, який може здійснювати експерт з питань права. Відсутність таких критеріїв зумовлена фрагментарністю підходів і браком методологічного розмежування між правовим аналізом і формами міркування, що виходять за межі консультативної функції.

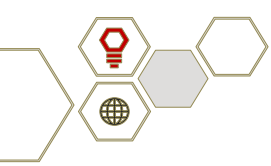
Крім того, недостатньо системно досліджено співвідношення національної моделі експерта з питань права з європейськими підходами, у межах яких правові експертні знання використовуються без створення окремого процесуального інституту.

Зазначені невирішені аспекти є суттєвими для розуміння загальної проблеми, оскільки саме вони визначають межі допустимого використання правових експертних знань та впливають на баланс між суддівським розсудом і доктринальною аргументацією.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою цієї статті є наукове обґрунтування правової природи та ролі експерта з питань права в адміністративному судочинстві України шляхом комплексного доктринального, нормативного та порівняльно-правового аналізу з урахуванням європейських підходів. Для досягнення поставленої мети у статті передбачається розв'язання таких наукових завдань:

- проаналізувати сучасні доктринальні підходи до участі експерта (фахівця) з питань права в адміністративному судочинстві та визначити його місце в системі учасників процесу;
- з'ясувати правову природу правового висновку та окреслити межі допустимого правового аналізу в межах консультативної моделі;
- дослідити нормативне регулювання участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві України з позицій його внутрішньої узгодженості та відповідності принципу «*jura novit curia*»;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз національної моделі участі експерта з питань права та підходів, сформованих у державах Європейського Союзу;
- обґрунтувати напрями доктринального вдосконалення інституту експерта з питань права з метою запобігання ризиковим практикам його застосування.

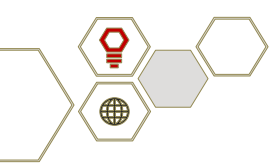

Виклад основного матеріалу дослідження У науці адміністративного процесуального права інститут експерта з питань права традиційно розглядається крізь призму співвідношення судового пізнання та спеціальних знань. При цьому ключовою доктринальною проблемою є визначення того, чи можуть правові знання вважатися «спеціальними» у розумінні процесуального права, з огляду на те, що суддя за своєю професійною природою зобов'язаний володіти правом як основним інструментом здійснення правосуддя.

Переважна більшість науковців обґрунтовано виходить із того, що право як соціальний регулятор має особливу природу, яка відрізняє його від знань у галузі науки, техніки чи мистецтва. Саме тому залучення правознавців до судового процесу не може будуватися за моделлю класичної судової експертизи, оскільки це суперечило б принципу «*jura novit curia*» та підривало б саму ідею суддівського розсуду.

В адміністративно-процесуальній доктрині сформувалися щонайменше три основні підходи до участі експерта з питань права. Перший підхід передбачає повне заперечення можливості такої участі, виходячи з того, що будь-яке тлумачення норм права є виключною компетенцією суду. Прихильники цієї позиції наголошують на небезпеці перекладання відповідальності за правову оцінку на третіх осіб та ризику формування «прихованого прецеденту», який не має процесуальних гарантій [1 – 3].

Другий підхід, більш гнучкий, допускає залучення експерта з питань права, але виключно як джерела науково-доктринальної інформації, що має допоміжний, консультативний характер. У межах цього підходу експерт не вирішує правове питання замість суду, а лише надає аргументоване бачення можливих варіантів тлумачення, застосування аналогії права чи закону, а також аналізує доктрину і практику правозастосування. Саме ця концепція є домінуючою в сучасних наукових працях з адміністративного судочинства [4 – 7].

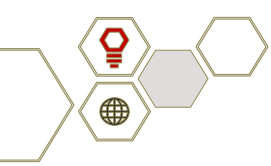

Третій підхід, який зазнав обґрунтованої критики в науковій літературі, фактично ототожнює висновок експерта з питань права з доказом. Такий підхід суперечить як загальним засадам доказового права, так і специфіці адміністративного процесу, оскільки правові висновки не встановлюють фактичні обставини справи, а лише інтерпретують нормативний матеріал [8, 9].

У працях сучасних українських науковців, зокрема представників наукової школи адміністративного права, обґрунтовується думка про те, що участь фахівця з питань права повинна бути чітко обмежена предметом правового аналізу, без втручання у сферу оцінки доказів або визначення юридично значущих фактів. Такий підхід дозволяє зберегти баланс між потребою суду у кваліфікованій правовій допомозі та принципом незалежності суддів [10]. Особливої уваги заслуговує питання співвідношення фахівця з питань права та спеціаліста у процесуальному значенні. На відміну від спеціаліста, який сприяє суду шляхом використання технічних або інших спеціальних знань, фахівець з питань права працює з нормативним матеріалом, доктриною та судовою практикою. Це зумовлює необхідність встановлення особливих вимог до його кваліфікації, наукового авторитету та професійного досвіду, що також неодноразово підкреслювалося в доктрині адміністративного процесуального права.

Таким чином, теоретико-доктринальний аналіз дозволяє зробити висновок, що участь експерта з питань права в адміністративному судочинстві є допустимою та доцільною лише за умови чіткого визначення її консультативного характеру, відмежування від судової експертизи та збереження вирішальної ролі суду у формуванні правової позиції у справі.

Нормативне закріплення участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві України здійснюється в межах спеціального процесуального регулювання, передусім у Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Особливістю такого регулювання є те, що законодавець від самого початку намагався відмежувати правову

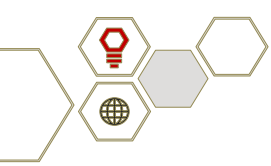
експертну діяльність від класичної судової експертизи, що має доказове значення та спрямована на встановлення фактичних обставин справи.

У чинній редакції КАС України експерт з питань права віднесений до учасників адміністративного процесу, однак його процесуальна функція істотно відрізняється від функцій експерта у традиційному розумінні. Закон прямо встановлює, що висновок експерта у галузі права не є доказом і має допоміжний, консультативний характер [11]. Така конструкція є принципово важливою для збереження балансу між потребою суду в додатковій правовій аргументації та вимогою дотримання принципу «*jura novit curia*».

Нормативне обмеження ролі експерта з питань права проявляється також у визначенні предмета його висновку. Законодавець пов'язує допустимість такого висновку не з будь-якими правовими питаннями, а з чітко окресленими ситуаціями, які за своєю природою потребують спеціального доктринального або порівняльно-правового аналізу. Передусім ідеться про: застосування аналогії закону або аналогії права; з'ясування змісту норм іноземного права з урахуванням офіційного або загальноприйнятого тлумачення, практики застосування та доктрини у відповідній іноземній державі.

Таким чином, законодавець фактично визнає, що в межах адміністративного судочинства можуть виникати правові питання, для вирішення яких суду об'єктивно бракує доступу до релевантних джерел або спеціалізованих знань, але водночас не допускає перекладання на експерта функції правового вирішення спору.

Процесуальний статус експерта з питань права в адміністративному судочинстві характеризується поєднанням окремих елементів статусу спеціаліста та самотійної, специфічної ролі, зумовленої предметом його діяльності. З одного боку, до експерта з питань права застосовуються загальні правила щодо викликів до суду, відводу та самовідводу, судових витрат і компенсації витрат, пов'язаних з участю у процесі. З іншого боку, закон прямо

виключає можливість його участі в дослідженні доказів, що ще раз підкреслює недоказовий характер правового висновку.

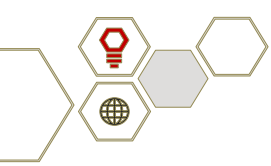
Особливу увагу законодавець приділяє вимогам до особи експерта з питань права. КАС України виходить із презумпції, що таким експертом може бути лише фахівець у сфері права, який має науковий ступінь та/або вчене звання. Ця вимога покликана забезпечити належний рівень наукової обґрунтованості висновків і відмежувати експерта з питань права від звичайного представника сторони або адвоката, позиція яких за своєю природою є змагальною та заінтересованою.

Водночас саме ця норма стала предметом критики в наукових та експертних колах, оскільки формальна наявність наукового ступеня або вченого звання не завжди гарантує глибоке розуміння конкретної проблематики адміністративного або публічного права. Проте, з нормативної точки зору, законодавець обрав саме такий критерій як мінімальний запобіжник проти зловживань і формалізації інституту [12 – 14].

Центральним елементом нормативного регулювання участі експерта з питань права є визначення правової природи його висновку. КАС України послідовно підкреслює, що такий висновок: 1) не є доказом; 2) має допоміжний (консультативний) характер; 3) не є обов'язковим для суду.

Ці положення мають системний характер і кореспондують із загальними засадами адміністративного судочинства, зокрема принципами незалежності суду та змагальності сторін. Суд може посилатися у своєму рішенні на висновок експерта з питань права як на джерело відомостей, але зобов'язаний сформулювати власні, самостійні висновки щодо відповідних правових питань.

Нормативна заборона включати до висновку експерта з питань права оцінку доказів, висновки про їхню достовірність або рекомендації щодо прийняття судового рішення є ключовим елементом правової моделі цього інституту. Таким чином, законодавець чітко розмежовує сферу фактичного

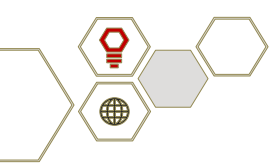
пізнання (виключна компетенція суду та сторін у межах доказування) та сферу правового аналізу (допоміжна, консультативна роль експерта).

Суттєвий імпульс для розвитку нормативного регулювання участі фахівця з питань права в адміністративному судочинстві був наданий законопроектом № 4297, спрямованим на науково-консультативне забезпечення цивільного, господарського та адміністративного судочинства. Ключовою ідеєю цього законопроекту стала відмова від терміна «експерт з питань права» та заміна його на «фахівець з питань права», що має не лише термінологічне, а й концептуальне значення [15].

Автори законопроекту виходить із того, що правові консультації фахівців не можуть прирівнюватися до судової експертизи, а отже, сам інститут має будуватися за моделлю науково-консультативної допомоги суду. У запропонованих змінах акцент робиться на уніфікації вимог до фахівця з питань права, чіткому визначенні меж його повноважень і недопущенні будь-якого втручання у сферу оцінки доказів або прийняття судового рішення.

Аналіз матеріалів законопроекту свідчить про прагнення суб'єкта законодавчої ініціативи усунути наявні суперечності між процесуальними кодексами та доктринальними підходами, що склалися в адміністративному судочинстві. Водночас сам факт активної дискусії навколо цього законопроекту демонструє, що нормативна модель участі експерта (фахівця) з питань права ще не набула остаточної стабільності й перебуває у стані формування.

Чинне нормативне регулювання участі експерта з питань права в адміністративному судочинстві України створює правові передумови для використання цього інституту як інструменту підвищення якості судових рішень, але водночас містить низку потенційних проблем практичного застосування. З одного боку, консультативний характер висновку та чіткі заборони щодо оцінки доказів забезпечують захист судової незалежності. З іншого боку, відсутність деталізованих процесуальних механізмів оцінки

такого висновку може призводити до формального підходу або, навпаки, до надмірного впливу авторитетної наукової позиції на судові рішення [16].

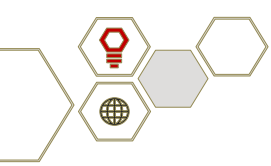
Саме ці аспекти зумовлюють необхідність подальшого наукового аналізу та вироблення практичних рекомендацій щодо застосування інституту фахівця з питань права в адміністративному судочинстві, що й обґрунтовує логічний перехід до аналізу позицій органів державної влади та судової практики.

Аналіз нормативного регулювання участі експерта (фахівця) з питань права в адміністративному судочинстві України був би неповним без урахування позицій органів державної влади та спеціалізованих інституцій, які брали участь у формуванні, експертизі та обговоренні відповідних законодавчих змін.

Верховний Суд, розглядаючи законопроект щодо науково-консультативного забезпечення судочинства, загалом визнав доцільність удосконалення процесуального регулювання участі експерта з питань права, однак водночас наголосив на необхідності доопрацювання відповідних положень. Ключовим мотивом зауважень Верховного Суду стала потреба збереження балансу між використанням науково-доктринальної допомоги та забезпеченням незалежності суду при вирішенні справи [17].

У своїх висновках Верховний Суд фактично підтримує консультативну модель участі експерта з питань права, за якої правовий висновок може бути використаний судом як додаткове джерело аргументації, але не має обов'язкової сили та не підміняє собою мотивувальну частину судового рішення. Водночас Суд звертає увагу на ризики формалізації цього інституту, зокрема на небезпеку сприйняття експертного висновку як «авторитетної правової позиції», що може де-факто впливати на результат розгляду справи [18].

Міністерство юстиції України у своєму висновку щодо зазначеного законопроекту зосередило увагу на концептуальній різниці між судовою експертизою та правовою консультацією. Мін'юст прямо вказує, що чинне

процесуальне законодавство безпідставно ототожнює правові консультації фахівців із висновками судової експертизи, які є засобами доказування, тоді як правовий висновок за своєю природою не спрямований на встановлення фактичних обставин справи [19].

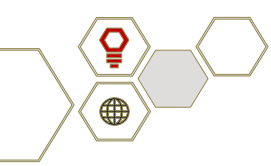
Комітет Верховної Ради України з питань правової політики у своїх висновках послідовно підтримує ідею запровадження інституту фахівця з питань права як елемента науково-консультативного забезпечення судочинства. При цьому Комітет чітко формулює ключові обмеження, які повинні запобігати трансформації цього інституту у приховану форму судової експертизи [20].

Зокрема, Комітет наголошує, що висновок фахівця з питань права: не є доказом; має допоміжний (консультативний) характер; не може містити оцінки доказів, висновків про їхню достовірність або рекомендацій щодо ухвалення судового рішення; не може втручатися у процес дослідження доказів.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України займає більш критичну і водночас доктринально виважену позицію. Загалом не заперечуючи можливості запровадження інституту фахівця з питань права, Управління звертає увагу на низку концептуальних та практичних проблем.

Передусім підкреслюється, що формальна наявність наукового ступеня або вченого звання не гарантує здатності особи на належному рівні виконувати функції фахівця з питань права, зокрема у складних питаннях застосування аналогії права, вирішення колізій норм або тлумачення іноземного законодавства. Управління акцентує на необхідності наукового авторитету, професійного досвіду та визнання у фаховому середовищі, які не завжди корелюють із формальними академічними ознаками [21].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини висловив найбільш критичну позицію щодо законопроекту № 4297, не підтримавши його у запропонованій редакції. Основні застереження Уповноваженого пов'язані з

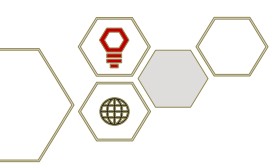
ризиками порушення процесуальних прав учасників справи та принципу рівності сторін.

Зокрема, звертається увага на можливість дисбалансу між сторонами у разі активного використання висновків фахівців з питань права, особливо якщо одна зі сторін має більше ресурсів для залучення «авторитетних» науковців. У цьому контексті підкреслюється небезпека непрямого впливу на суд та підриву принципу змагальності [22].

Аналіз позицій органів державної влади та інституцій свідчить про наявність спільного розуміння необхідності відмежування правової консультації від судової експертизи, але водночас демонструє суттєві розбіжності у баченні ролі та потенційних ризиків участі фахівця з питань права в адміністративному судочинстві. Саме ця багатовекторність інституційних позицій підтверджує, що інститут експерта (фахівця) з питань права в адміністративному судочинстві України перебуває у стадії концептуального становлення, а його подальший розвиток потребує як нормативного уточнення, так і доктринального осмислення [23].

У системах правосуддя держав Європейського Союзу використання правових експертних знань в адміністративному судочинстві не оформлюється у вигляді самостійного процесуального інституту, аналогічного українському фахівцю з питань права. Натомість такі знання інтегруються в судовий процес опосередковано – через доктрину, наукові публікації, порівняльно-правові матеріали та спеціальні механізми з'ясування іноземного чи наднаціонального права. Узагальнення наукових досліджень дозволяє виокремити кілька типових форм такого використання.

По-перше, доктринальна аргументація у судових рішеннях є поширеною практикою в адміністративних судах багатьох держав ЄС. Так, у фундаментальному дослідженні з адміністративного процесу Нідерландів підкреслюється, що в «внутрішніх» публічно-правових спорах адміністративні суди послідовно спираються на національну правову доктрину поряд із

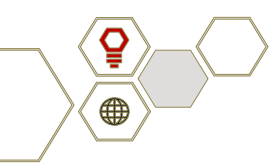
судовою практикою та загальними принципами адміністративного права, розглядаючи доктрину як інтелектуальний ресурс, а не як процесуально формалізований інструмент доказування [24].

Подібний підхід простежується і у Франції. Як показує доктринальний аналіз практики Conseil d'État, ключові правові позиції формуються на тлі тривалих наукових дискусій, які активно відображаються в академічній літературі, однак доктрина при цьому не набуває обов'язкової сили і не підміняє суддівський розсуд [25].

По-друге, у державах ЄС поширеною є практика залучення правових експертних знань поза межами конкретного процесу. На прикладі Нідерландів у науковій літературі показано, що адміністративні суди можуть користуватися результатами академічних досліджень, узагальненнями або позиціями, сформульованими в рамках ширших доктринальних дебатів, зокрема в контексті стратегічного адміністративного провадження. Такі механізми спрямовані на підвищення якості правозастосування, але не створюють для науковців процесуальних прав і не трансформуються в докази у конкретній справі [26].

По-третє, особливе місце займає використання правових експертних знань при тлумаченні іноземного та наднаціонального права. У європейській компаративній доктрині підкреслюється, що саме у цій сфері допустимими є експертні консультації правників як допоміжний інструмент для з'ясування змісту «чужого» права. Показовими в цьому сенсі є так звані *Hamburger Leitlinien* («Гамбурзькі рекомендації»), розроблені в межах німецької правової науки, де прямо зазначається, що тлумачення і застосування права є ядром судової відповідальності, але встановлення змісту іноземного права може здійснюватися із залученням спеціалізованих знань [27].

Цей підхід узгоджується з класичними положеннями німецької доктрини цивільного й адміністративного процесу щодо з'ясування іноземного права, які слугують теоретичним підґрунтям для відповідних процесуальних рішень.

Отже, в країнах ЄС правові експертні знання функціонують не як самостійний процесуальний інструмент, а як доктринальна та методологічна підтримка суду. Їх використання спрямоване на підвищення якості правової аргументації, але не підміняє суддівський розсуд і не надає правовим висновкам доказового характеру, що повністю відповідає принципу «*jura novit curia*».

Цей принцип є фундаментальним для адміністративного судочинства держав ЄС і трактується як обов'язок суду знати та застосовувати право, включно з правом Європейського Союзу. При цьому суд не пов'язаний правовими аргументами сторін і самостійно визначає релевантні норми та способи їх тлумачення.

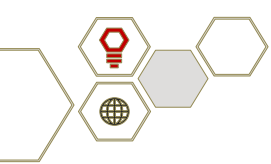
Порівняльний аналіз дозволяє виявити низку принципових відмінностей між українською моделлю залучення фахівця з питань права та підходами, характерними для держав ЄС.

По-перше, українська модель є формалізованою, оскільки передбачає спеціальний процесуальний статус фахівця з питань права та визначений законом предмет його висновку [28]. У державах ЄС правові експертні знання використовуються без створення окремого процесуального інституту.

По-друге, українське законодавство намагається нормативно врегулювати межі допустимого правового аналізу з боку експерта, тоді як у державах ЄС ці межі формуються переважно через судову практику та доктрину.

По-третє, в Україні існує ризик формалізації інституту фахівця з питань права та його перетворення на інструмент процесуального впливу, тоді як у державах ЄС відсутність процесуального статусу правового експерта мінімізує такі ризики.

Таким чином, українська модель експерта з питань права може розглядатися як перехідна, спрямована на компенсацію об'єктивних труднощів правозастосування в умовах реформування адміністративної юстиції. Водночас імплементація європейського досвіду потребує обережності, оскільки

механічне запозичення підходів без урахування національних особливостей може призвести до втрати функціональної ефективності інституту.

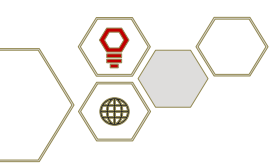
Порівняльно-правовий аналіз участі правових експертів в адміністративному судочинстві держав Європейського Союзу дозволяє зробити висновок, що європейські правові системи не визнають правовий висновок як самостійний процесуальний інструмент доказування або квазі-доказування. Натомість правова доктрина та експертні знання інтегруються в судовий процес опосередковано – через мотивування судових рішень і розвиток судової практики.

Отже, інститут фахівця з питань права в Україні повинен розвиватися виключно в межах консультативної моделі, з чітким запобіганням ризиковим (девіантним) практикам та з поступовим наближенням до європейського стандарту, за якого ключову роль відіграє не процесуальний статус експерта, а якість правового мислення суду.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що інститут експерта (фахівця) з питань права в адміністративному судочинстві України перебуває на етапі концептуального становлення. Його поява зумовлена ускладненням публічно-правових спорів, зростанням ролі правової доктрини та потребою підвищення якості правового аналізу в умовах розвитку адміністративної юстиції.

У доктрині адміністративного процесу переважає підхід, відповідно до якого експерт з питань права може виконувати виключно консультативну функцію, не втручаючись у сферу оцінки доказів і не підміняючи суддівський розсуд. Такий підхід узгоджується з принципом «*jura novit curia*» та загальними засадами адміністративного судочинства.

Нормативне закріплення інституту фахівця з питань права в Кодексі адміністративного судочинства України створило процесуальні передумови для використання науково-доктринальної допомоги суду, однак не усунуло всіх проблем правового регулювання. Невизначеність окремих елементів, зокрема

вимог до особи експерта, предмета правового висновку та стандартів його оцінки, зумовлює необхідність подальшого доктринального осмислення цього інституту.

Позиції органів державної влади та інституцій свідчать про відсутність єдиного бачення ролі експерта з питань права. За загальної підтримки консультативної моделі водночас звертається увага на можливі процесуальні ризики, що підтверджує потребу обережного та зваженого підходу до використання правових висновків.

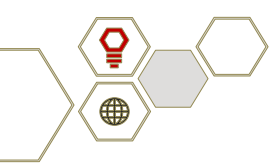
Порівняльно-правовий аналіз засвідчив, що в державах Європейського Союзу відсутній процесуальний інститут, аналогічний українському фахівцю з питань права. Натомість правові експертні знання інтегруються в судовий процес опосередковано – через доктрину, наукові публікації, порівняльно-правові матеріали та механізми тлумачення іноземного або наднаціонального права, що дозволяє зберігати провідну роль суду у правовому аналізі.

З урахуванням європейських підходів подальший розвиток інституту експерта з питань права в адміністративному судочинстві України доцільно спрямувати на посилення його консультативної природи, вироблення єдиних доктринальних стандартів оцінки правових висновків та запобігання ризиковим (девіантним) практикам. Такий підхід сприятиме підвищенню якості правового аналізу без порушення процесуальної незалежності суду.

Список використаних джерел

1. Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу. *Українське право*. 14.12.2017. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-pravaproblema-protsesualnogo-statusu (дата звернення: 01.12.2025).

2. Бортман О. Експерт у галузі права: суддя на фрілансі? *Юрист і Закон*. 2017. № 47. URL:

https://vkr.ua/publication/ekspert_u_galuzi_prava_suddya_na_frilansi (дата звернення: 01.12.2025).

3. Громовой О. Чи потрібен у суді експерт з питань права, як пропонується в проектах процесуальних кодексів? *Судово-юридична газета*. 10.07.2017. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/106122> (дата звернення: 01.12.2025).

4. Бурлаков С. Ю. Висновок експерта у галузі права. Презентаційні матеріали Верховного Суду. 2021. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Burlakov_prez_13_04_2021.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

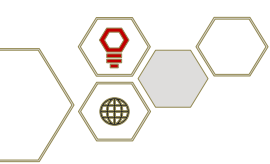
5. Миронюк Р. В. *Особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних справ*: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 352 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/3887/1/Навчальний_посібник_Миронюк.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

6. Кармаза О., Кушерець Д. Експерт з питань права в судовому процесі: новели законодавства України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 32–36. URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2017/10/7.pdf> (дата звернення: 02.12.2025).

7. Дроздов О., Григоренко Є., Передерій О., Стебелєв А. Експерт з питань права: теоретико-методологічні засади та вектори реалізації. *Право України*. 2021. № 6. С. 221–263. DOI: 10.33498/loiu-2021-06-221.

8. Дяченко С. В., Корнійчук С. Л. Експерт з питань права у господарському судовому процесі. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 69–78. DOI: 10.18524/2411-2054.2022.46.257810.

9. Вербіцька М. В., Блащак А. Експерт у галузі права як учасник в адміністративному судочинстві. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2021 р.)*. С. 187–189. URL: <https://library.pp->

ss.pro/index.php/ndippsn_20211210/article/view/verbitska (дата звернення: 03.12.2025).

10. Мамчур Л. В., Мельников М. О. Висновок як процесуальна форма використання фахових знань експерта з питань права в цивільному процесі України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2(4). С. 66–69. DOI: 10.32837/ryuv.v2i4(29).436.

11. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. За ред. А. Г. Чубенка. Київ. Професіонал, 2024. 654 с.

12. Татулич І. Ю. Правовий статус експерта з питань права в цивільному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2022. С. 66–71. DOI: 10.24144/2788-6018.2022.01.12.

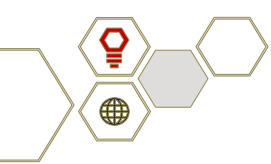
13. Кравцов С. О., Шевченко А. А., Дьякова О. О. Експерт у галузі права у цивільному процесі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2021. № 5(39). С. 80–85. DOI: 10.25313/2520-2308-2021-5-7273.

14. Щербак С. В., Сергієнко Б. Б. Правове становище експерта з питань права в цивільному процесі України. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 13(26). С. 29–32. DOI: 10.21272/legalhorizons.2018.i13.p29.

15. Проєкт Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо науково-консультативного забезпечення цивільного, господарського та адміністративного судочинства. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/4460> (дата звернення: 05.12.2025).

16. Казакевич А. О. Щодо вдосконалення окремих питань реалізації процесуальних прав та юридичних обов'язків експертом з питань права. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2(66). 2025. С. 127–132. DOI: 10.20535/2308-5053.2025.2(66).337634.

17. Лист Верховного Суду України № 218/0/2-21 від 28.01.2021. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/b96b6810-4d39-4a79-b86d-cdf9e7290087> (дата звернення: 05.12.2025).

18. Пільков К. М. Amicus curiae: процесуальні та етичні виміри сторонньої допомоги Верховному Суду у питаннях права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Том 1 № 3. 2025. С. 435-440 DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.1.66.

19. Лист Міністерства юстиції України № 58911/2574-1-20/11.3.3 від 29.12.2020. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/8fed41c9-e976-4c3b-b5ef-c95fa2d9420f (дата звернення: 05.12.2025).

20. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань правової політики № 04-26/03-2021/32500 від 04.02.2021. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/b408758e-03ef-4622-be8d-1e9ded281124 (дата звернення: 05.12.2025).

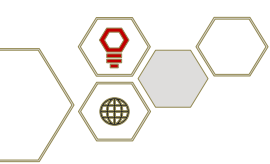
21. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України № 16/03-2021/109583 від 29.03.2021. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/7acbc918-03a1-4a33-a9bd-0f2052313052 (дата звернення: 05.12.2025).

22. Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 26.11.2020 № 0432.21 URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/1543f951-2d8d-4267-ae45-0677a0187669 (дата звернення: 05.12.2025).

23. Nesterova I. A., Shelever N. V. Expert and legal expert as participants of administrative process. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 152. С. 69–78. DOI: 10.21564/2414-990X.152.226089.

24. T. Barkhuysen, W. Ouden, Ymre E. Schuurmans. The Law on Administrative Procedures in the Netherlands. *Netherlands Administrative Law Library*. 2012. april-juni. DOI: 10.5553/NALL/.000005.

25. O. Beaud. The Arrighi jurisprudence or the Conseil d'Etat's obstinate refusal to review the constitutionality of the law by way of exception. *Le droit constitutionnel du Conseil d'État (I)* № 32 (juillet 2024). URL: https://www.juspoliticum.com/articles/la-jurisprudence-arrighi. (дата звернення: 06.12.2025).

26. R. Stolk, L. van der Meulen, M. Wolfrat, K. de Meulder. Strategisch procederen in het bestuursrecht. *Voor de bijeenkomst van de Jonge. VAR 17 november 2017*. URL: https://verenigingbestuursrecht.nl/wp-content/uploads/2019/05/9789462904835_WEB_original.pdf (дата звернення: 06.12.2025).

27. *Hamburger Leitlinien – Foundations*. URL: <https://www.hamburger-leitlinien.de/foundations> (дата звернення: 06.12.2025).

28. Куйбіда А. А. Особливості правового статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві. *Держава і право. Частина 1 Юридичні науки*. Випуск 95. 2024. С. 69-78. DOI: 10.33663/1563-3349-2024-95-69.